

Maar niemand had een aura en charisma als Carmen Amaya. Ze werd geboren in het decor van de film die haar beroemd zou maken onder danscinefielen: *La historia de los Tarantos*. Dat verhaal speelt zich af in de buitenwijken van Barcelona en meer bepaald in de gitanería van Somorrostro waar haar familie woonde. Toen zij tien was, trad ze op in Parijs in de groep van Raphael Mellez die haar ontsloeg uit artistieke jaloezie en comparatieve frustratie.

In Spanje was zij als kind al verbonden aan de grootste ‘cuadros’ met ondermeer de zangers Manuel Torre, Tomás Pavón en La Niña de los Peines. Op de wereldtentoonstelling in Barcelona in 1929 – Carmen was toen zestien jaar – danste zij samen met andere flamencosterren voor de voornamelijk bezoekers. Toen ze een simpel geklede maar beleefde man zag, wou ze ook aan hem een baile gunnen, maar haar kompanen keurden dit af. ‘Die heeft geen geld’, zeiden ze. Carmen danste toch. ‘Dank u wel’, zei de man vol waardering. Verder niets. Ze werd uitgelachen door haar gezelschap. Een half uurtje later werd er haar echter een kist bezorgd met Vega Sicilia wijn en een omslag met vijfhonderd pesetas. In die dagen een weekloon voor de ganse troep. Het lachen stierf weg. Maar het indrukwekkendste stond te lezen op het begeleidende briefje. Handgeschreven door de ‘nederige’ man. Om niet te worden herkend had hij zich vermond als iemand uit het volk: Carlos de Borbón, de broer van de koning van Spanje! Zij las: ‘Uit erkentelijkheid voor wat u voor de armen doet.’

Ze vertrok daarna naar Argentinië. De troebelen van de Burgeroorlog waren nakend. Toen ze elf jaar later terugkeerde, was ze rijk en in het bezit van een ranch bij Buenos Aires. Nog later verkreeg ze het huis van Diana Durbin in Hollywood. Haar ganse familie – veertig personen – vergezelde haar telkens voor optredens in de VS, zodat er van haar supergages voor haar persoonlijk maar weinig overbleef. In die jaren was zij de mysterieuze gereputeerde vriendin van de gitaarlegende Sabicas, die glinsterde aan het firmament van Broadway.

Carmen Amaya stierf jong door een nierziekte. Somorrostro, haar geboorteplaats, richtte voor haar een standbeeld op. Haar grootse verdienste ligt in de introductie in de vrouwendans van elementen die tot dan toe alleen aan mannen waren voorbehouden. Meer hierover vertelt het stukje over de witte danser in het begin van dit hoofdstuk.

In confrontatie met de mannelijke bailaores moest zij voor niemand onderdoen. Ze muntte uit in kracht, snelheid en evenwicht. Haar androgyne schoonheid, haar hart van vuur en haar benen van staal veranderden voor altijd de baile flamenco.

Buiten de cinemafilms zag ik Carmen Amaya ooit in een zwart-witfilmpje tijdens een informeel feest rond een lange tafel, een juerga, met vele groten van voorheen. Ze was onvergelijkbaar. Ik zie haar nog voor mij, alsof toen nu was en steeds nu bleef. Haar beweging balanceert tussen de regels van het spel en de kracht van het instinct. Tussen academische vormschoonheid en duizelingwekkende wendingen en risico's. De dans breekt uit haar lichaam en jaagt flitsen door het merg van het publiek. In Spanje, onder een juichend jaleo en een vloed van palmas. Elders met grote applauzen. Haar violente baile wordt voortgeduwd door de zang en de gitaar naar precieze, synchrone breekpunten en laadt zich daarbij op tot de spanning van een onweer.

Tijdens de sierlijke voetpercussie blijft haar lichaam verticaal. De schouders parallel met de aarde. Zij telt niet en buigt zich nooit voorover. Haar kunst is spirituele energie, nú gebracht maar behekt door voorouderlijk vuur. Een soort fysieke dialoog tussen vreugde en pijn. Vol stroom en gloeiende Duende.

Hoe levend dit alles ook mag lijken, lijden en dood zitten erachter verscholen. Feest en smart. Het Spaanse dubbelgevoel dat de toeschouwers op de tafels jaagt. Haar beheksing hoeft geen belerende inleiding. Het licht op haar huid, vol glans en duisternis, vertelt genoeg. Terwijl haar lichaam door de leegte snijdt als een flitsend mes van koud kristal.

Ze speelt moeiteloos met het compás. Met vrije gedachten en op zoek naar loutering. Voorbij de beweging, naar de dingen achter de dingen. Haar dans is meer dan enkel maar beweging. 'Tiene ángel, er spookt een engel in rond', zeggen de gitanos.

Haar posturas, zapateado en braceo, de convulsiones, kortom de hele mudanza halen de perfectie en zijn in evenwicht met haar sterke passie. Traag komt ze op gang, naar een verbijsterende climax. Zij is de fee van el pellizco, het kippevel.

Hoe intens aangrijpend was het, en hartverscheurend mooi, om de grootste danseres aller tijden, Carmen Amaya, die nacht bij het vuur in haar garrotín te zien. De dans van het licht op midzomernacht. De magie van glans en duisternis.